

ԿՐՈՂԷ - ԲԸՆԸՍԻՐԸԿԸՆ

ՇԱՀԷ ԱՐՔ. ԱՃԷՄԵԱՆ

«ՆՈՎԻՆ ՄԱՐՄՆՈՎ»

Հարց տուած եմ միշտ ես ինձի թէ ինչո՞ւ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ ընդունուած և կանոն դարձած Հաւատոյ Հանգանակը երկու տեղ կը շեշտէ “Նովին մարմնով” րացատրութիւնը, զոր չենք գտներ արևմտեան Եկեղեցիներու ռդեգրած հանգանակին մէջ: Մենք կը խոստովանինք թէ Քրիստոս համարաճաւ երկինք “Նովին մարմնով” և թէ անոր երկրորդ գալուստը պիտի ըլլայ նոյնպէս “Նովին մարմնով”: Տասներորդ դարու Խաչիկ Կաթողիկոսի Յոյներուն գրած նամակին մէջ կը րացատրէ Խաչի Խորհուրդը հիմնուելով Պօղոս Առաքեալի Կորնթացոց գրած առաջին թուղթին վրայ (Ա. Կորնթ. Ա. 22) և կը գրէ. “*Քանզի մեռաւ անմահական, և տակաւին անմահ ի նմին մեռելութեանն մնաց: Վասն այսորիկ զխորհուրդ խաչին, Հրէից գայթակղութիւն և Հեթանոսաց յիմարութիւն, ասաց Պաւղոս: Զի թէ երեւեալն ի վերայ երկրի Աստուած ո՛չ է, ոչ եւս դայթակղեցաւ Հրեայն, և եթէ մեռեալն անմահ ի նմին մեռելութեանն ոչ մնաց, ապա ոչ յիմարի Հեթանոսն*” (Որովհետեւ մեռաւ անմահականը, րայց տակաւին անմահ մնաց իր մեռելութեան մէջ: Այդ պատճառով է որ Պօղոս ըսաւ երեաներուն՝ գայթակղութիւն և հեթանոսաց յիմարութիւն: Որովհետեւ, եթէ երկրի վրայ երևցողը Աստուած չէ՛, երեան պիտի չգայթակղէր, իսկ եթէ մեռնողը անմահ չմնար իր մեռելութեան մէջ, ապա հեթանոսը պիտի չյիմարանար): (Գիրք Թղթոց. 575):

Նոյն տրամաբանութեամբ, Ներսէս Շնորհալին կը հաստատէ Հայ Եկեղեցւոյ րացատրութիւնը Յիսուսի մարդեղութեան մասին: Մարմինը, զոր Յիսուս առաւ, “*անմեղութեան*” մարմին էր և “*նոյն ինքն անմեղ յաղագս գաւաճանելոյն մեր ի բանսարկուէն և գայթակղելոյ ի մեղս, մատուցաւ ի խաչին պատարագ Հօր և արեամբն իւրով սրբեաց զմեզս Հաւատացելոց ի սքանչելի իւր խորհուրդս*” (նոյն ինքն անմեղը, որովհետեւ դաւաճանեցինք րաճարկուին պատճառով և ինկանք մեղքի մէջ, պատարագ մատուցուեցաւ Հօր՝ Խաչին վրայ և իր արիւնով սրբեց հաւատացեալներուն մեղքերը, սքանչելի իր խորհուրդներով): (Ընդհ. էջ 259):

Իր գրած րազմաթիւ թուղթերուն և հաւատոյ րանճակներուն մէջ, Շնորհալին կը հիմնուի Պետրոս Առաքեալի և Պօղոսի փաստարկութիւններուն վրայ,

“*Եւ զի խաբեցաք և մեղաք, փոխանակ այնորիկ զիւր անմեղ մարմինն Քրիստոս պատարագեաց Աստուծոյ Հօր, և եղև անմեղ արիւնն նորա ջնշան ամենեցուն ի նա Հաւատացելոցս մեղաց. որպէս գրէ Պետրոս, ո՛չ ապականացու արծաթեղինոք փրկեցայք, այլ արեամբ ամբիւն և անարատ գառինն՝ որ ետ զանձն իւր փրկանս ընդ ամենեցուն, գոչէ ըստ այսմ և Պօղոս*” (Եւ որովհետեւ Խաբուեցանք և մեղանցեցինք, անոր փոխարէն Ան իր անմեղ մարմինը պատարագ մատուց Հօր Աստուծոյ և անոր անմեղ արիւնը ջնշեց իրեն րոյր հաւատացողներուն մեղքերը, ինչպէս կը գրէ Պետրոս Առաքեալ: Մենք չփրկուեցանք ապականացու արծաթի փոխարէն, այլ գառի ամբիւն և անարատ արեամբ, որ իր անձը փրկանք տուաւ րոյրի փոխարէն, ինչպէս Պօղոս կը յայտարարէ այս մասին) (Ընդհ. էջ 271):

Փրկագործութեան, որ կատարուեցաւ խաչին վրայ, նպատակն է, ոչ միայն արեան փրկագին մը վճարել բոլորին համար, այլ ստեղծել *“նոր արարածը”*, ինչպէս կ’ըսէ Պօղոս Առաքեալ: Պատարագուած անմեղ մարմինը խաչուեցաւ մեզի համար, որպէսզի նոր մարդուն մարմինը վերադառնայ *“պատկեր աներեւոյթին”*, ինչպէս կ’ուսուցանէ Պօղոս Առաքեալ. *“Որով ունիւք զփրկութիւն արեամբ նորա, և թողութիւն մեղաց՝ մարմնովն նորա, որ է պատկեր աներեւոյթին, անդրանիկ ամենայն արարածոց”* (Կղս. Ա. 14):

Հինէն ի վեր, մեր աստուածաբանները յիշած են Ս. Աթանասի խօսքը՝ *“Քրիստոսի մարդեղութեան նպատակի մասին”*. “Աստուած մարդացաւ, որպէսզի իրմով՝ մարդը աստուածանայ”: Աստուածացումը վերացական հասկացողութիւն մը չէ հղած ընաւ մեր աստուածաբաններուն մօտ, որովհետեւ ան նշանակած է ըլլալ նման Քրիստոսի, մաքրուած մարմնով մը, որ կարենայ ըլլալ տաճար Ս. Հոգիին, ինչպէս կ’ըսէ նոյնպէս Պօղոս Առաքեալ. *“Եթէ ո՛չ գիտէք զի մարմինք ձեր տաճար են Հոգւոյն որ ի ձեզ է՝ զոր ունիւք յԱստուծոյ, եւ չէք անձանց Տէր քանզի գնոց գնեցայք: Փառաւոր արարէք զԱստուած ի մարմինս ձեր՝ (չգիտէ՞ք թէ ձեր մարմինները Հոգիի տաճար են ձեր մէջ, որը ստացած էք Աստուծմէ: Դուք տէրը չէ՞ք ձեր անձերուն, որովհետեւ գնուեցաք գինով մը: Փառաւորեցէք զԱստուած ձեր մարմիններուն մէջ) (Ա. Կորնթ. Զ. 19): Աստուծոյ միացումը մարմինին իրականացուց հաշտութիւնը մարդուն՝ Աստուծոյ հետ. *“Զի ի նմա Հաճեցաւ ամենայն լուսմն աստուածութեան ընկել, եւ նովաւ Հաշտեցուցանել զամենայն ի նոյն: Արար խաղաղութիւն արեամբ խաչին իւրոյ, որ ինչ յերկրի՝ եւ որ ինչ յերկինս”* (Անոր մէջ է որ Աստուած հանեցաւ ընկել իր ամբողջութեամբ և անով հաշտեցնել ամէն բան նոյնութեամբ: Իր խաչին արիւնով, Ան խաղաղութիւն ըրաւ, ինչ որ երկրի վրայ և ինչ որ երկինքի մէջ) (Կղս. Ա. 20): Բանն Աստուած, միանալով ամբողջապէս մարդկային մարմինին, եղաւ աղբիւր և վայրը մարդու աստուածացումին: *“Աստուածանալ”* կը նշանակէ *“ապրիլ ի Քրիստոս”*, մասնակից ըլլալ անոր մարմինին, որ է Եկեղեցին, ուր կ’ընծայուի նոյն մարմինը բոլոր անոնց, որոնք մաքրուած հոգիով կը մօտենան Հացին և Գինին: *“Այլ գուռք մարմինք Քրիստոսի էք, եւ անդամք յանդամոց նորա”* (Ա. Կորնթ. ԺԲ. 27):*

Պատարագիչը, երբ կը դառնայ դէպի եաւատացեալները և կը բարձրացնէ Ս. Սկիիւր ի տես բոլորին, կը բնութագրէ նուիրագործուած Հացն ու գինին ըսելով. *“Սա է կեանք, յոյս, յարութիւն, քաւութիւն և թողութիւն մեղաց”*: Մասնակցութիւնը Եկեղեցիի կեանքին կ’առաջնորդէ յաւիտեանակացութեան կեանքին, խոստացուած արդարներուն, ըստ Յիսուսի խօսքին ուղղուած իր աշակերտներուն. *“Ես եկի զի զկեանս ունիցիք և առաւել եւս ունիցիք”*:

Հայ Եկեղեցիի դաւանութիւնը խաչով կատարուած փրկութեան մասին, անշեղօրէն հասած է մեզի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն սկսեալ. *“առ զկերպարան մարմնոյ տկարութեան մերոյ, զի զմեզ փոխեսցէ յիւր անմահութիւնն”* (տկարութեան մեր մարմնի կերպարանքը առաւ, որպէսզի փոխէ մեզ իր անմահութեան) (ԿԼ էջ 149) *“խոհարհեցաւ և խառնեաց զաստուածութիւնն ընդ մարդկութիւնն և զանմեռն ընդ մեռոտն, զի զամենայն մարդկութիւնն անքակ արասցէ յանմահութենէ աստուածութեան իւրոյ”* (խոնարհեցաւ և խառնեց իր աստուածութիւնը մարդկութեան հետ և անմեռը մեռելոտիին հետ, որպէսզի

ամբողջ մարդկութիւնը անհատական ընէ իր աստուածութեան անմահութենէն) (նոյն):

Անմահութիւնը և յաւիտեանական կեանք պիտի իրականանան Քրիստոսի երկրորդ գալստեան, երբ մեռելները յարութիւն պիտի առնեն և ներկայանան Աստուծոյ դատաստանին: Մեռելներուն յարութիւնը պիտի ըլլայ մարմնով յարութիւն, ինչպէս եղաւ Յիսուսի յարութիւնը: Խաչուած և Քաղուած Քրիստոսն է որ յարութիւն առաւ: Ան է որ երեցաւ Մարիամի և աշակերտներուն, ցոյց տուաւ թովմասի իր ձեռքերուն և կողին վերքերը, նաշեց անոնց հետ և տուաւ անոնց իշխանութիւն մարդոց մեղքերուն թողութիւն տալու (Յովհ. Ի. ԻԱ.): Ան է որ երեցաւ իմամասի նամարդներուն և հացը կիսեց անոնց հետ (Ղուկա. ԻԱ.): Ան է որ երեցաւ իր աշակերտներուն Գալիլիոյ բարձունքին վրայ և տուաւ անոնց առաքելութիւն՝ փարզելու և մկրտելու յանուն Ա. երրորդութեան (Մտք. ԺԸ.) և խոստացաւ ըսելով. *“Եւ ահա ապիկ ես ընդ ձեզ եմ դամենայն աւուրս, մինչև ի կատարած աշխարհի”* (Եւ ահա ապիկ ես ձեզի հետ եմ ամեն օր, մինչև աշխարհի վերջը) (Մտք. ԻԸ. 19):

Հայ եկեղեցիներու կիրակի առաւօտեան ժամերգութեան սկիզբը կը կարդացուի Աւետարան մը, որ կը կոչուի “Տանարի Աւետարան”: Ան կը բովանդակէ Քրիստոսի երկրորդ գալստեան և աշխարհի վախճանին նկարագրութիւնը: Քրիստոսի յայտնութիւնը կանխող եղիւթիւնները կը նմանցնէ երկունքի ցաւերուն, տիեզերական չափանիշով:

Առաջին ճշման Տանարի աւերումն է, որուն կը հետևից բազում այլ ճշմաներ, բոլորն ալ ահաւոր աւերածութիւն՝ պատերազմ, սով, ազգերու և թագաւորութիւններու ընդհարում, մատնութիւն, սպաննութիւն, սուտ մարգարէներ, գայթակղութիւն, բոլորին հետևանքը ըլլալով սիրոյ պակասիւր: Շեշտուած է մանաւանդ հալածանքը, որուն պիտի ենթարկուին Քրիստոսի հետևորդները. *“Թայնժամ մատնեցեն զձեզ ի նեղութիւնս, եւ սպանանինքն ի ձեռք, եւ եղիջիք ատեցեալք յամենայն ազգաց վասն անուան իմոյ”* (Այն ատեն ձեզ պիտի մատնեն նեղութիւններու, ձեզմէ ոմանց պիտի սպաննեն և ատելի պիտի ըլլաք բազմաթիւ ազգերու) (Մտք. ԻԴ. 10): Ապա յն, հակառակ հալածանքին, *“քարոզեսցի աւետարանս արքայութեան ընդ ամենայն տիեզերս” ի վկայութիւն ամենայն Հեթանոսաց, եւ ապա եկեսցէ կատարած* (Արքայութեան Աւետարանը պիտի փարգուի ամբողջ տիեզերքին, իբրև վկայութիւն բոլոր եթանոսներուն: Անկէ ետք պիտի գայ վախճանը) (Մտք. ԻԴ. 14): Նեղութիւններուն պիտի յաջորդէ մեծ փայլաւորը. *“Վաղվազակի յետ նեղութեան աւուրցն այնոցիկ՝ արեգակն խաւարեսցի եւ լուսին՝ ո՛չ տացէ զլոյս իւր, եւ աստեղք՝ անկցին յերկնից եւ դաւրութիւնք երկնից՝ չարժեսցին”* (Այն օրերու նեղութիւններէն ետք՝ արեգակը պիտի խաւարի և լուսինը պիտի չտայ իր լոյսը, աստղերը պիտի իյնան երկնիցէն և երկինքի գոբութիւնները պիտի շարժին) (Մտք. ԻԴ. 29): Այնուհետև մարդու որդիի ճշմանը պիտի երևի երկնիցէն: Այն ատեն երկրի բոլոր ազգերը պիտի կոծեն և պիտի տեսնեն մարդու Որդին, որ կուգայ երկնիցէն ամպերու վրայ, գորութեամբ և մեծ փառքով (Մտք. ԻԴ. 29-31, Մրկ. ԺԲ. 18-26, Ղուկա. ԻԱ. 5-27):

Մեծ երկունքէն պիտի ծնի նոր աշխարհը: *“Ձի եկեսցէ ժամանակ՝ յորում ամենեքին որ ի դերեզմանս կայցեն, լուիցին ձայնի նորա եւ եկեսցեն արտաքս”*.

որոց գրարիս գործնալ իցէ՝ ի յարութիւն կենաց, եւ որոց զշար արարեալ իցէ՝ ի յարութիւնն դատաստանի (Յովհ. Ե. 28-29): Յարութեան կեանքը, որ պիտի իրականանայ Քրիստոսի գալուստով, մարմինի յարութեան կեանքն է, ինչպէս յարութիւն առաւ նոյն ինքն Քրիստոս՝ փառաւորեալ մարմինով: Գերեզմանէն յարութիւն պիտի առնեն թուր մեռելները և քաժնուին երկու տեսակներու՝ անոնք որոնք գործած են քարին պիտի արժանանան Աստուծոյ տեսութեան և անոնք որոնք չար գործած են՝ «ի յարութիւնն դատաստանի» (դատապարտութեան յարութիւն): Առաջիններու մասին, «Գիտեմք՝ զի յորժամ նա յայտնեացի՝ նման նմա լինելոց եմք, զի տեսանելոց եմք զնա՝ որպէս եւ էն (գիտեմք թէ երբ Ան յայտնուի, անոր նման պիտի ըլլանք, որովհետեւ պիտի տեսնենք զայն ինչպէս որ է) (Ա. Յովհ. Գ. 3): Կողոսացւոց ուղղուած թուղթին մէջ, Պօղոս Առաքեալ կը գրէ արդարեաներու մասին. «Քանզի մեռարուք, եւ կեանքն ձեր ծածկեալ են ընդ Քրիստոսի յԱստուած: Իսկ յորժամ Քրիստոս յայտնեացի՝ կեանքն ձեր, յայնժամ եւ դուք ընդ նմա յայտնեալիք փառաւ» (որովհետեւ պիտի մեռնիք և ձեր կեանքը Քրիստոսի ետ ծածկուած է Աստուծոյ մէջ: Երբ Քրիստոս յայտնուի, ձեր կեանքը և դուք պիտի յայտնուիք իրեն հետ փառով) (Կղս. Գ. 2): Ինչպէս մեր մկրտութիւնը կը համապատասխանէ Յիսուսի մարդեղութեան, երբ աստուածայինը միացաւ մարդկայինին, նոյնպէս՝ մեր յարութիւնը պիտի լինի Աստուծոյ ազդեցութեամբ, ինչպէս եղաւ Յիսուսի յարութիւնը. «Թաղեալք ընդ նմին ի մկրտութեան, որով եւ ընդ նմին յարեալք Հաւատովք՝ Աստուծոյ ազդեցութեանն, որ յարոյց զնա ի մեռելոց» (Մկրտութեամբ՝ թաղուած անոր հետ, անոր հետ յարութիւն առնելու հաւատով յարութիւն պիտի առնենք Աստուծոյ ազդեցութեամբ, որ յարոյց զայն մեռելներէն) (Կղս. Բ. 12):

Մարմնով յարութեան ակնկալութեան վրայ ելմունտած է Արևելեան եկեղեցիներու քրիստոսաբանութիւնը, այնպէս ինչպէս հաստատուեցաւ Եփեսոսի ժողովին և անխախտ մնաց մինչև այսօր: Անոնց հետ, Հայ եկեղեցին կը հաւատայ թէ մեռող հաւատացեալը կը ննջէ ի հանգիստ Տեառն, թէ անոր հոգին սպասումի վիճակի մէջ՝ կը նայի դէպի այն օրը, երբ պիտի հնչէ փողը և, վերամիացած մարմինին, նորագոյն և յաւիտեական կեանքի պիտի արժանանան: Հոգեհանգիստի շարականը կը հայցէ Աստուծմէ նորոգել «զննեցեալսն ի Սուրբ Անունդ քո»: Այդ հաւատքը պահուած է նաև Հաւատոյ հանգանակին մէջ, որ կ'արտասանուի Պատարագի ընթացքին: Ան կը հաստատէ թէ Քրիստոս, մի՛ բնութեամբ մարմնացած Բանն Աստուած «նովին մարմնով՝ համարժաւ երկինք և «նովին մարմնով՝ պիտի գայ «գատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեան ոչ դոյ վախճան» (Հաւատոյ հանգանակ):

Հայ եկեղեցւոյ, ինչպէս նաև Արևելեան եկեղեցիներուն վախճանական հաւատքը իր երկրաւոր կեանքին մահացողը կը կոչէ «ննջեալ», ընդհանրապէս, իսկ հաւատացեալը՝ «ի Քրիստոս ննջեալ»: Ասոնցմէ անոնք, որոնք ապրած են սուրբ կեանք մը և սրբացած, անոնք «բազում կոչեցեալներուն»՝ «սակաւ ընտրեալքն» են, որոնք չեն նման, այլ մահկանացու կեանքէն կ'անցնին անմահութեան կեանքին: Ասոնցմէ են տասներկու Առաքեալները, որոնց Յիսուս ըսաւ. «զի ուտիցէք եւ ըմպիցէք ի սեղան իմ յարքայութեան իմում. եւ նստիք յերկոտասան աթոռ՝ զատել զերկոտասան ազգ իսրայէլ» (Ղուկ. ԺԲ. 30): Անոնց մարմինը արդէն իսկ փառաւորեալ է: Անոնց աճիւնները արդէն իսկ Ա. Հոգիի

քննարարածոր եմ. որոնք և՛ պահուից Եկեղեցիին մէջ և կը յարգուին իրոք մասունք: Հայ Եկեղեցիին մէջ, այդ մասունքներէն ամենէն հոշակատրոն է Ս. Գրիգոր Լուսատրիչի Աջը, որով կ'օրհնուի Ս. Միտոնը:

Արևելեան Եկեղեցիներու դաւանանքին հիմնաքարն է հաւատքը՝ մարմնով յարութեան: Ան հիմնուած է Ս. Գրական բացորոշ վկայութիւններու վրայ: Մին, Պօղոս Առաքեալի Կորնթացիներուն ուղղուած նամակի մէջ, ուր գրուած է. *«ամենեքեան նշնացուք, այլ ոչ եթէ ամենեքեան նորոգեացուք: Յանկարծակի յական թաւթափել ի փող յետին. քանզի փող հարկանի, եւ մեռեալք յարիցեն առանց ապականութեան, եւ մեք նորոգեացուք: Զի պարտ է ապականութեանս այսմիկ սգնուլ զանապականութիւն եւ մահկանացուիս այսմիկ զգնուլ զանմահութիւն: Այլ յորժամ մահկանացուս այս զգեցցի զանմահութիւն, եւ ապականութիւնս զանապականութիւն, յայնժամ եղիցի բանն որ գրեցաւ. եթէ ընկաւ մահ յաղթութիւն»*:

Երկրորդ Կորնթացիներուն ուղղուած և պարկտնոն նկատուած Պօղոսի երրորդ թուղթն է: Շատ յատկանշական է, որ Աստուածաշունչի հայերէն հիմ ձեռագիրներուն մէջ, հոն ուր կան Պօղոսի թուղթերը, այնտեղ կը գտնենք նաև Կորնթացւոց Գ. Թուղթը, ուր գրուած է *«զի յաշխարհս միեմցի միսուս, եւ ազատեացէ զամենայն մարմին իւրով մարմնովն. զի զմեզ ի մեռելոց յարուացէ. որպէս եցոյց զանձն օրինակ»*: Բացատրութիւնը պարզ է. Հայ Եկեղեցւոյ Հայրերուն հայեացքով, ան կը հաստատէ մարմնով յարութեան հիմնական դաւանանքը առաջին ֆրիստոնեաներու միջավայրին մէջ:

Առաքեալը կը խօսի Քրիստոսի երկրորդ գալուստի մասին, որուն ակնկալութեամբ կ'ապրի ամէն հաւատացեալ: Անոր կը ձգտին բոլոր անոնք, որոնք Քրիստոսի հետ ի նորոգութեան ապրուած կեանքով վերանորոգուած, պիտի տեսնեն *«զնչան Որդոյ մարգոյ յերկինս»*: Այդ է ֆրիստոնեային վախճանական յոյսը, գեղեցիկ եղանակով երգուած ամէն Կիրակի, լուսաւորուած Քրիստոսի յարութեան լոյսով:

Երևեցար խնկարերից
Ողջոյն կենաց ուրախալից
Եւ ի լերինն Գալիլիա
Առաքելոց մետասանից:
Արժանացոյ զմեզ ընդ նոսին
Քեզ տեսանել յօրն վերջին:

Երևցար խունկ բերողներուն
Ուրախալի կեանքի ողջունով
Եւ Գալիլիոյ լեռը
մետասան առաքեալներուն:
Անոնց հետ արժանացուր և մեզ
Տեսնել քեզ վերջին օրը:

Հայոց աշխարհին մէջ, ի Քրիստոս ննջեցեալներուն մարմնով յարութեան յոյսը, ամենագեղեցիկ իր արտայայտութեան ձևը գտած է հայկական խաչքարին մէջ: Ամէն խաչքար խնդրանք մըն է, որ կ'երգուի շարականի բառերով և կը խնդրէ ողորմութիւն.

Շնորհեա մեզ Տէր ողորմութիւն ի ծագել Սրբոյ Խաչին, որով եղև մեզ փրկութիւն, զի նովաւ ելցուք ընդ առաջ աստուածորդոյն որ ի յերկնից: